

lelki viszonylatokat állományosít, „zsákmányol ki”, és pedig éppen – az ekképp kezdettől fogva állományba vett – individuum mint önnön „menedzsere” felől („motiváció”, „ambíció”, „tréning” stb. az ide tartozó elterjedt szókincs, amiként a depresszió, a hiperaktivitás és hasonlók korunk elterjedt pszichés betegségei, „zavarai”). Másrészt meg persze: a görögök és mások rabszolgái nem éppúgy „humán erőforrások” voltak a maguk módján (ahogy a „korsó” is determinálja a hozzá kapcsolható világvonatkozásokat, nem csak az okostelefon, itt Kulcsár-Szabó ellen is áll a léttörténet mint hanyatlásnarratíva heideggeri felfogásának? [90.]

Visszatérve bölcsészetközeli berkekbe: egy másik meggondolkodtató referenciális körülmény éppen a fordítás vonatkozásában az angol nyelv (vagy a „jel”-ként tételezett angol) globális térnyerése lehet, amikor más nyelvek az angolra fordíthatóság (a szó minden értelmében angolra „rendelhetőség”) szempontjából állítanak bele (vagy elő?) a Ge-stellbe(n). Egyre több (például német, vagyis nem éppen nyelvi-kulturális peremvidéken tengődő) szerző ír már úgy irodalmi műveket, hogy azok az angolra fordítás elvárásába mint „Bestellen”-be illeszkedjenek (a kritikai hang is szaporodnak ezzel a fejleménnyel kapcsolatban). Nálunk ez a jelenség a német fordítás mint ilyesfajta translációs célképzet vonatkozásában lehet ismerős.

Száz szónak is egy (?) a vége: mind a szövegkorpusz-magyarázati, mind a teoretikus-problémaorientált hozadék, mind pedig ezen életvilágbeli aktuális kérdések gyűrűzése a kötetben egyaránt hozzájárulnak ahhoz, hogy olvasóit minden bizonnyal több diszciplínában is megtalálja (filozófia, esztétika, irodalom- és kultúratudomány, médiatudomány), ami további nyomatékot adhat a recenzensi emfázisnak: Kulcsár-Szabó könyve mint a magyar kultúratudományok nemzetközi szinten is kimagasló teljesítménye méltó az olvasásra és együttgondolkodásra. (*Ráció*)

LŐRINCZ CSONGOR

A heideggeri útvonalak szükségessége

KULCSÁR-SZABÓ ZOLTÁN: *SZINONÍMLÁK. KÖZELEDÉSEK HEIDEGGERHEZ*

Kulcsár-Szabó Zoltán legújabb könyve a szerző Heidegerről szóló tanulmányait adja közre. A nyelv, a történelem, a materialitás, a technika és a fordítás irodalom- és kultúratudományos kérdései, melyek végiggondolásához az előszó szerint „Heideggernél tárultak fel a legradikálisabb támpontok”, a szerző korábbi köteteinek is a központi problémáit képezik. A könyv bemutatásának az egyik kézenfekvő lehetősége lenne kiemelni, milyen kritikai következményekkel és nyereségekkel járhat Heidegger olvasása a kortárs kultúratudományok számára. A kötet talán egyik legfontosabb teljesítménye, hogy egyszerre helyezi meglepően aktuális, ugyanakkor lezárhatatlan távlatba a heideggeri filozófia egyes gondolatait.

Most azonban érdekesebbnek tűnik az olvasásnak azt a tárgyiasíthatatlan perspektíváját előtérbe állítani, amely a kérdésesség felől érezhetően egyfajta afirmáció felé mozdul el. Ennek a dekonstrukció nyelvfelfogásán belüli hangsúlyváltás-

nak az elméleti következményeit Kulcsár-Szabó korábbi munkáiban tette vizsgálat tárgyává (ehhez lásd: Bónus Tibor: *Kérdőre forduló szöveg* = Uő., *Az irodalom el-lenjegyzései*, Ráció, 2012, 171–247.: 236–243.). Mivel itt nincs mód erre kitérni, és mert az eltérések a kötet tanulmányain amúgy is láthatóvá fognak válni, ezért most be kell érünk Derrida egy de Manról szóló (Kulcsár-Szabó által is hivatkozott) írására való utalással, melyben Derrida egy „jövőre irányuló és kilátásban lévő”, „aktuson túli aktus” felől vezeti túl magán és közelíti Heidegger nyelvfelfogásához de Man szövegfogalmát. Íme a jelen kötet vonatkozásában legbeszédesebb szövegrész: „Az ezer különféle útra tekintettel sem tudjuk, természetesen, megkerülni valamennyi heideggeri útvonal szükségességét, nem juthatunk ‚közelebb‘ ehhez a gondolkodáshoz, de nem lehetünk távolabb sem, eltérőbbek sem tőle (ami nem jelenti, hogy ellentétebbek) annál, mint amikor ilyen jellegű kijelentéseket kockáztatunk meg: [...] a technika lényege (még mindig) technikai [...]. Nem lehet eléggé hangsúlyozni (például) ennek a rövidke mondatnak a súlyát és kockázatát: a technika lényege nem idegen a technikától” (J. Derrida: *Aktusok* = Uő., *Mémoires Paul de Man számára*, ford. Simon Vanda, Józsvöveg, 1998, 158.). Még érdekesebb az a körülmény, hogy míg Derrida az „aktuson túli aktus” lehetőségét Heideggernél többek között az ígélet és az adomány fogalmaiban találja meg, és a technika lényegére vonatkozó tézist mint az írás és technicitás redukciójának a gesztusát vonja kérdőre, addig Kulcsár-Szabó vonatkozó (következményeit tekintetve talán a legmesszebb vezető) tanulmánya alighanem épp e tézis *megerősítésével* kerül a legközelebb a heideggeri gondolkodáshoz, és távolodik el tőle.

A következő (a tanulmányok kontextuális és argumentációs komplexitását elkerülhetetlenül háttérbe szorító) összefoglaló az olvasásnak mint a szöveghez való „viszonyulásnak” erre az eltolódására koncentrálna: míg a kötet két, valamivel régebbi írása (*Figurativitás és történetiség* A műalkotás eredetében, 2005; *Szimonímiák: Heidegger és George*, 2010) végső soron kérdőre vonja, addig a három frissebb olvasat sokkal inkább igazolja, megerősíti és ezáltal vezeti túl önmagán a heideggeri gondolatmenetet.

A *Figurativitás és történetiség...* de Man kritikáját felülvizsgálva, a föld és a világ Heidegger által felállított viszonyát a materialitás és a (tropológiai úton előálló) fenomenalitás de Man-i problémájával összefüggésbe hozva mutatja ki a materialitás nem-érzéki, inskripcionális felfogásának a lehetőségét Heidegger művészetfilozófiájában. De Man Heidegger „esztétikájával” a történelemnek, illetve a performatív eseménynek a *visszafordíthatatlan*, eredetet törölő helyettesítések által ismétlődő mozgását állítja szembe, melyet Heidegger ha nem is minden esetben, de a művészet cirkulárisan feltároló területén visszafordíthatónak tart. Kulcsár-Szabó Zoltán ezeknek a feltáró, a materialitás, a fenomenalitás és a performativitás aspektusait implikáló visszalépéseknek a nyelv „veszélyességében” felnyíló ambivalenciáját mutatja ki: a föld instanciája az anyagiságot egyszerre nyeli el és ragyogtatja fel az igazság testetlen fénylésében (26–27.), mely fénylés megint csak nem tartható külön szomszédjától, az elfedő látszattól (28–29.). A mű performativitásának proleptikus, cirkuláris szerkezete (az alapító eredet csak a hozzá visszatérő ismétlésben alapozódik meg és válik eredetté [37–38.]) egyfajta inskripcionalitásra *mutat vissza*, melyben a „föld” mint „differencia”, „nem-fenomális jel” (39.) sem eredetként,

sem létesítő erőként nem rögzíthető egyértelműen. Ezt a cirkuláris materialitás- és történelemfogalmat a nyelv veszélyessége tehát egyszerre rokonítja a de Man-i koncepcióval és „láttatja” „kétségbeejtő közelségben” a „történelem” „politikai jellegű allegóriáival” (38.).

A *Szinonímiák 1.* ugyancsak egy eldönthetetlen kérdést hív elő Heidegger szövegeiből, ezúttal a filozófus George-olvasataiból. Heideggert a *Das Wort* című vers zárósora („Kein ding sei, wo das wort gebricht”) ismeretesen ahhoz a belátáshoz juttatja, hogy éppen a szó érzéki tapasztalat számára való megvonódása az, amely a nyelvnek *mint* nyelvnek, *a* szónak mint hangtalanul hívó csendnek a tulajdonképpeni tapasztalatát nyújtja. Heidegger elemzésének a *nyelvezetéből* kiindulva Kulcsár-Szabó arra mutat rá, hogy *a* szónak a költői és a gondolkodói tapasztalat szomszédságában (ez az a terület, ahol *már mindig is* tartózkodunk és amelybe elvagy vissza kell jutni), törésében való megvonódásának a *gondolata* Heidegger és főleg George nyelvezetében, *tulajdonképpen szinonimákban*, azaz éppen hogy nem *a* szóban, hanem szomszédos *szavakban* jut kifejezésre. Ezt a nyelvi tapasztalatot a szerző a veresszöveg értelmezési javaslatain teszi próbára: ahogy a tapasztalat oldalán a lényegi csendnek, a szó megvontságának a megfelelője a megfelelő szó, a tulajdonképpeni jelentés vagy két nyelv közötti ekvivalencia hiánya *is* lehet, úgy a kifejezés szintjén sem különíthető el *a* szó a szavak „morajlásá”-tól vagy éppen szinonimákban való széttörésétől (113.). Ez a szinonimikus nyelvezet tehát egyszerre sodorja *veszélybe és növeli* a nyelvbe mint nyelvbe való eljutás esélyeit.

A kötet ezt követő, (a *Szinonímiák* második része mellett) legterjedelmesebb és legkomplexebb tanulmánya ezeket az alakzatokat (cirkularitás, eseményszerűség, szinonimitás) a „már mindig is” előidejűségéből a „kilátásban lévő” perspektívájába helyezi. Kiindulópontja Heidegger kategorikusnak tűnő tézise: a technika nem azonos a technika lényegével, a technika lényege nem valami technikai. Ennek a megkülönböztetésnek a fenntartása minden értelemben kihívást jelent, hiszen ehhez a technikat tanulmány sem szolgál túl sok támponttal, sőt úgy tűnik, nincsenek előre adott pozitív *kritériumai*. A *Kérdés a technika nyomán* ennek a lényegnek a „Ge-Stell” (nem-technikai, például nem a ‘váz’ vagy ‘szerkezet’ értelmében vett) nevet adja, amely a feltárás, illetve a világhoz való (elő~~állít~~ő, feladatra be~~állít~~ő) viszonyulás egy módját jelenti. A technika lényege Heidegger számára nem más, mint annak a veszélye, hogy ez a módozat észrevétlenül a világhoz való viszonyulás eredetibb lehetőségein is eluralkodik, s így a feltárás *egyetlen* „lehetőségévé”, a lehetőség „végzetévé” (Geschick) válik. A technika lényegének a tapasztalata ennek a veszélynek, „*a* veszélynek” a tapasztalata kell hogy legyen, amelyből a „menedéknek”, azaz a nem-technikai, a *poiésis* értelmében vett művészi feltárás lehetőségének kell növekednie vagy „felmagasodnia”.

Az ember által uralt vagy uralhatatlan eszközként felfogott technika és a nem-technikai lényeg közötti különbség fenntartásának a záloga tehát a művészi és a technikai, az eredeti és a modern vagy másképp: a tulajdonképpeni és a nem-tulajdonképpeni feltárás megkülönböztetethetősége. A lényeg technikától való függetlensége ettől az utóbbi különbségtételtől függ: ha lehetséges a visszaút a feltárás eredeti módozatába, ha van olyan terület, amerre még nem terjeszkedett ki a technika, *ha* a technikain kívül van más lehetőség és lehetséges a művészet, *akkor* le-

hetséges a lényeg technikától való függetlenítése, csak ekkor nyílhat szabad rálátás arra vagy „bepillantás abba, ami van”. Az elemzés középpontjában tehát ez az utóbbi, *döntő* megkülönböztetés áll, amelyet, mint utólag kiderül, szinonim vagy szomszédos viszonyuk miatt *talán* lehetetlen fenntartani, „hiszen mindkettőt jelentheti például a techné” (75.), illetve mindkettő lényege egyfajta „nem”-ben, önmegvonásban, megtapasztalhatatlanságban vagy ismeretlenségben áll (ez az elemzésben többek között a *Lét és idő* kéznéllevő eszközei és az „állomány” [Bestand] között kimutatott párhuzamokon válik láthatóvá [46–49.]). Bár a „természet” heideggeri fogalmának elemzése, illetve a művészi techné és a modern technika ehhez való viszonya elkülöníthetőségüket ígéri (előbbi nem avatkozik bele a természet lényegébe, és úgy hagyja lenni, ahogy van, utóbbi viszont nyersanyagként, energiaként, erőforrásként vagy információként tárolja és torzítja el [56–62.]), ezután mégis az eredeti és a modern, a „korábbi” és a „későbbi” felcserélhetőségére, e megkülönböztetés egyszerre történeti és strukturális, „*nem lényegi*” (64.) jellegére derül fény (bár a modern technika a modern tudományokhoz képest történetileg későbbi fejlemény, történelmileg azonban megelőzi őket [63–64.]; egy kólás doboz is lehet mű vagy dolog [87.], ugyanakkor egy korsó is lehet technikai „állomány” [90.]).

Többről van itt szó tehát, mint a technika lényegének a technikai „fertőzöttségéről” (melynek eredetiségét valamiképp Heidegger is alá-írja): e kiazmusok által nemcsak a technikához, hanem a *vele szomszédos, lényegi* területekhez való szabad hozzáférés kerül „veszélybe”. Ezt a kiazmust részben Heidegger is megelőlegezi („az ember számára csak a végén mutatkozik meg a korai kezdet”, azaz a technika lényege), de a következmények túlhatnak ezen a szférán: ha a modern technika *talán, majd* („a végén”) megmutatkozó, ugyanakkor „kezdeti” lényege emiatt *mindenre, ami van*, kiterjed, és mindent a technika lényege állít elő (65.), „akkor talán egyenesen lehetetlen a technikával *szemben* gondolkodni” (65.), hiszen a gondolkodás gesztusa, a kérdés „már mindig túl későn jön”, „a technika nyomán” vagy „után” (69.). Kulcsár-Szabó a tudomány, az esztétika, a kérdés, a gondolkodás, a metanyelv és a természetes nyelv – a technika „kezdeti” lényegével szembeni – utólagosságát és *eredeti technicizáltságát* lépésről lépésre mutatja ki, miáltal egyre fogyatkoznak a szabad területek, és ezzel párhuzamosan növekszik a veszély (a tulajdonképpeni viszony lehetlenségének a veszélye) is, melyben a művészi feltárásnak mint az autentikus viszonyulás lehetőségének, a lehetőség lehetőségének kellene „felmagasodnia”. E lehetőségek felkutatása (Heidegger különböző szövegeinek olvasatával és továbbgondolásával, Heidegger Heidegger felőli megerősítésével) akkor válik igazán aggasztó, ugyanakkor aligha túlbecsülhető tétellel rendelkező vállalkozássá, amikor világossá válik: éppen mert *talán* már lehetetlen a világhoz (a természethez, a dolgokhoz, sőt talán magunkhoz, a művészethez és a nyelvhez is!) nem technikai, azaz a technikától független módon viszonyulni, *kell* a technika lényegéhez való *nem* technikai utakat keresni. Nem véletlen, hogy a dolgozat maga is további (itt sajnos hely híján nem részletezhető) invenciózus javaslatok Heidegger szellemében történő megfogalmazásával, azaz a nem-technikai, szabad viszonyulás lehetőségeinek a továbbgondolásával (nem) zárul (le). Fontosabb most ennél egy valamelyest háttérben maradó, mindazonáltal a többi tanulmányban feltárt cirkuláris és szomszédos viszonyokat

érintő, ezekkel érintkező következmény. A technika és a művészet területei közötti „szinonim vagy szomszédos viszony”, melynek egyes aspektusait a szerző a továbbvezető javaslatok előtt emeli ki (75.), *sem a történetiség* – például *A műalkotás eredetében feltárt – cirkuláris viszonyához, sem* egy (noha fiktív) eredetet ismétlő *inszkripcionális* struktúrához nem illeszkedik maradéktalanul (a technika *nem* „önmagán-így-megmutatkozó” fenomén [M. Heidegger: *Lét és idő*, ford. Vajda Mihály et al, Osiris, 2004, 48.], és *nem* nyelv, hiszen mindig valami *más*, mint önmaga). Ezúttal ugyanis nemcsak arról van szó, hogy művészet és technika mint feltárás és torzítás vagy belátás és vakság eldönthetlensége az eredet feltárásának lehetlenségére vagy olvashatatlanságára mutat vissza; nem egy megkülönböztetés (technika és lényeg, szó és szavak, tulajdonképpeni és nem-tulajdonképpeni) fenntartásának a lehetlenségéről, hanem a művészet lehetőségének (és vele együtt a lényeg területének, a viszonynak és lehetőségnek mint olyannak) a *még nem* eldöntött kérdéséről. Mivel *lehet*, hogy egy nap minden a „technikaiságok” által „fog lényegezni”, ezért a *nem*-technikai feltárás lehetősége egy olyan ígéret, eljövendő *esemény*, amelynek *nem* a „már mindig is” (*egy bizonyos pontig* szintén eljövő és bár nem önazonos, de *előidejűsége visszamutató*) cirkularitásában rejlenek a *lehetőségfeltételei*. A *nem*-technikai feltárás csak akkor lehetséges, ha lehetősége biztosíthatatlan és *nem bizonyos*. Vagy ahogy Derrida fogalmaz Nietzsche kapcsán: a talán lehetséges „lehetővé tételének ugyanolyan eldönthetetlennek és döntőnek kell maradnia, mint magának a jövőnek” (J. Derrida: *Aus Freundschaft lieben: vielleicht – der Name und das Adverb* = Uő., *Politik der Freundschaft*, ford. Stefan Lorenzer, Suhrkamp, Frankfurt am M., 51–79.: 55.). Ez *nem* áll messze Heidegger kijelentésétől, mely szerint „[a]zt, hogy vajon a művészet a maga lényegének erre a legfelsőbb lehetőségére a legnagyobb kockázat közepette is fenn van-e tartva, senki sem tudhatja”, ezért – parafrázeálja Kulcsár-Szabó Heideggert – „*majd* éppen a művészet ’területén’ kell eldőlnie, hogy a művészet alkalmas-e még lényegének legfelsőbb lehetőségére, vagyis képes-e még feltárni önnön területét!” (75.) Ez a perspektíva radikálisan más megvilágításba helyezi a heideggeri eseményfogalmat, amely a német filozófus számára rendre egy lehetőség lehetővé tétele, a lehetetlen lehetővé tétele: „A halál minden valaminek való viszonyulás, minden egzisztálás lehetlenségének lehetősége. Az e lehetőségbe való előrefutásban a lehetőség ’egyre növekszik’ [...]. A halálhoz viszonyuló lét mint a lehetőségbe való előrefutás *teszi csak lehetővé* ezt a lehetőséget, és teszi azt mint olyat hozzáférhetővé” (*Lét és idő*, 305.). A technika lényegének megközelítése *nem* (csak) a szövegben vagy nyelvben *már mindig is* ott dolgozó eldönthetlenséget tárja fel, hanem egy *majdani döntésre* és a „szabad” viszonyulás bizonytalan lehetőségére irányítja a figyelmet, amely lehetetlennek tűnik, ezért lehetségesnek *kell* lennie.

Ez az affirmatív olvasásmód, egyfajta tökéletesség vagy hitelesség szövegnek való megelőlegezése a feltétele a kötet két utolsó tanulmányának is, amelyek megintcsak *nem* megkérdőjelezik, hanem sokkal inkább igazolják a heideggeri gondolatmenetet. A tulajdonképpeni tanúságtétel kérdésessége Heidegger görögországi útinaplójában (*Állomások [Aufenthalte]*) – amely a (görög) eredethez való visszatérést úgymond referenciális síkon kísérl meg – *nem feleslegessé, hanem – a „kell” értelmében – éppenhogy szükségessé teszi az utat. A görögség megta-*

pasztalásának útja a naplóban a szó szoros értelmében is egy utazás formáját ölti, melynek autentikusságát a modern technikaiságok (turisztikai ipar, múzeumok, régészet, művészettörténet, útikalauzok és fényképezőgépek) veszélyeztetik. Bár az érzéki tapasztalatokról lemondó és ehelyett Hölderlin olvasásába merülő Heidegger útibeszámolója ironikus távolságtartásra adhatna okot, Kulcsár-Szabó ezúttal sem gyanúval, hanem affirmatíván közelít a szöveghez: Heidegger viszonyulása a „tartózkodás” („Aufenthalt”) kettős értelmében, azaz a *nyelvben* lel magyarázatra. A tapasztalat sietős megérezkítésétől és (technikai) megörökítésétől való tartózkodás nem más, mint a nyelvben való tartózkodás, amely a görögség lényegének a feltárulkozását ígéri. S bár ez „a modern technikai világ” „leple” (166.) alatt megtapasztalhatatlannak és tanúsíthatatlannak bizonyul, de „éppen ezért kellett, kell elmenni Görögországba” (186.).

A *Szinonímiák* második része az elsőhöz képest egy jóval szélesebb korpuszon, a fordítás – Heidegger által nem szisztematikusan, hanem különböző helyeken kifejtett – elgondolásán és praxisán követi nyomon a pusztá szavaktól a lényegi szóhoz vezető (vissza)lépéseket, melyeknek a lehetősége az első résszel ellentétben nem kérdőjeleződik meg, pontosabban nem ez a kérdés az, amely az olvasatot vezérli. Az elemzés során a fordítás két értelme rajzolódik ki: a nyelv instrumentális felfogása által meghatározott fordítói gyakorlat célja a – valamilyen szempontból idegen – szavaknak a saját, ismerős szavakra való lefordítása. Ez a fajta fordítás egyrészt nem hagyja el a saját nyelv szféráját, amennyiben szavainak észrevétlen ismerőségének a „meggondolatlan”, meg nem értett terepén mozog, s ezzel a saját szokványosságának a foglya marad (143.), másrészt viszont már mindig is kívül reked a nyelven, például a két nyelv közötti jelentésbeli megfelelés elképzelésében. Mint kiderül, ez a probléma a görögök nyelvtapasztalatában is ott van: mivel a görögök a nyelv („belső”) tapasztalatában léteztek, ezért nem gondolták meg, illetve meggondolás nélkül *már mindig is* szavakká fordították le a nyelvet. Innen nézve a görög szó(k) Heidegger által kárhoztatott latin szavakká fordítása „voltaképpen egyazon nyelven (a görögön) belüli fordításként jelenik meg” (121.). A saját nyelven belül és ezért rajta kívül rekedt fordítással szemben a tulajdonképpeni fordítás feladata a szavak *visszafordításban* való meggondolása, amely ugyanezt az utat cirkulárisan ismétli meg, meggondolva járja be. Ezért ennek a visszafordításnak is kívülről kell indulnia, a szón vagy szövegen kívül, például az – eredetit torzító, elfedő – latin nyelveken keresztül kell haladnia, miáltal a saját az ismerőstől való távolodásban mint már mindig is idegen, az idegen mint (fordítandó, elsajátítandó) eredeti tárul fel. A latin szavakban idegenné váló sajáttól a nyelvbe mint nyelvbe kell eljutni: a fordítás célja az át- vagy visszahelyezkedés az így nyelvvé váló sajátba, a saját elsajátítása. Hogy ez a visszahelyezkedés miként megy végbe, ennek a Heidegger szó(vissza)fordításait nyomon követő szövegrészek mellett talán legmegvilágítóbb példája a fordíthatatlan szónak a „holt” nyelvvel, ennek kapcsán pedig a benjamini fordításelmélet „tisza nyelvével” való párhuzamba állítása (133–137.): a holt nyelvhez nem lehet a (saját) beszéden, csak külső, hozzá képest idegen nyelvek közvetítésével eljutni. A „holt” nyelv viszont csak a saját (nem elsajátított, meggondolt) ismerősége felől holt, az ismerőségét vesztett saját ezért a holt nyelvben „önmagával *mint nyelvvel* fog szembesülni”

(137.). A fordítás Heideggernél emiatt „egyszerre inter- és intralingvális” (127.), olyan nyelven belüli folyamat, amely sohasem *egy* nyelven belül vagy a nem önanonozos nyelven belül történik, feladata ennek megfelelően pedig az, hogy a szó és a szavak, a lényegi és a nem-lényegi nyelv különbségét – akár alakváltoztatás nélkül – „vissza- vagy beleírja” a szóba (124.).

A kérdés ezúttal tehát nem az, hogy lehetséges-e különbséget tenni lényegi és nem-lényegi fordítás között (a *Szinonímiák* első része erre az eldönthetlenségre mutatott *vissza*). A tanulmány célja a „lényegi” fordítás *feladatának* a körülhatárolása, amely bár nem mentes az ellentmondásoktól, hiszen a fordításnak is a puszta szavak dimenziójában kell szóhoz jutnia, de ez „nem teszi okafoyott vállalkozássá: a fordítás beleír egy jelölhetetlen különbséget a nyelvbe, és ezzel a nyelv olyan tapasztalata számára nyit utat, amely szükségszerűen áthágja a tárgyiasító [...] leírás kereteit” (153.). Ahogy a nem-technikai feltárás lehetőségeinek az *előkészítése*, úgy a fordítás feladatának a meghatározása is a – bizonyos értelemben lehetetlen – esemény *kibívását* tartja szem előtt. A fordítás eseménye így valóban átvitelnek (Überlieferung) bizonyul (a „hagyomány nem más, mint a fordítás szinonimája, sőt talán egyenesen – *fordítása*” [146]), a hagyomány eseményeként, a történelem médiumaként mutatkozik meg, melynek a lényegi, hagyományteremtő jellegéről és lehetőségéről, akárcsak a művészet esetében, végső soron maga a fordítás, a történelem, vagy például a recepció eljövendő eseményei fognak dönteni. Talán nem alaptalan a kötet olvasataiban kirajzolódó affirmatív olvasás feladatát a lényegi fordítás feladatával párhuzamba állítani: e feladat végrehajtásának és sikerének nincsenek biztosítékai vagy pozitívan megadható kritériumai. Eldönthetlenségének és lehetetlenségének a tudatában abból kell kiindulni, hogy az olvasásnak mint a szöveg *végrehajtásának* lehetségesnek *kell* lennie. (*Ráció*)

HALÁSZ HAJNALKA

Kés, amint a papírba hasít

PEER KRISZTIÁN: 42

Gyerekkoromban a nagymamám lakásának nagyszobájában, a fő helyen álló, de már ritkán használt íróasztalon néhány fotó és egy régi, íves alakú tintaitató mellett feküdt egy papírvágó kés. Mindig megnéztem, különös jószág, már az is furcsa volt, hogy fából készült a pengéje, és hát mit is lehet vele kezdeni? Levelet felnyitni, persze, de azt otthon meglehetősen banális módon megoldottuk egy ceruzát a borítékba csúsztatva – mondták a felnőttek, hogy valaha a könyveket is fel kellett vágni, ezt nem oldották meg a nyomdában, az olvasó feladata volt. És itt jött a második töprengenivaló, hogy hát hogyan: előtte nekiül, felhasogatja az egész könyvet, kis fizikai nekigyürkőzés a szellemi munka előtt, hulló papírmorzsát begyűjt, asztalt letakarít, és csak aztán fog neki? Vagy üldögél, a késsel a kezében fut végig a sorokon, aztán vagy lapozni tud, vagy szétszedi a soron következő két lapot – végig ez az olvasás menete, az olvasói póz pedig egy késes emberé? Ma már tu-